

Beszélőváltás a társalgásban

Markó Alexandra
ELTE BTK Fonetikai Tanszék

IX. Pszicholingvisztikai és Alkalmazott Nyelvészeti Nyári Egyetem
Balatonalmádi, 2006. május 21-24.

A társalgás

- a legtermészetesebb és legáltalánosabb beszédhelyzet
- két vagy több résztvevő szükséges hozzá
- mindegyiküknek kell, hogy legyen lehetőségük a hozzájárulásra
- együttműködést feltételező tevékenység
(grice-i maximák: mennyiség, minőség, relevancia, modor)

meghatározott szabályrendszer működteti

A társalgási egység és a beszélőváltás

Az interakció alapegysége a társalgási egység/ (beszéd)lépés/forduló (turn) = a beszélő él a megszólalás lehetőségével; egy beszélő által elmondott szöveg.

A beszélőváltás/beszédlépésváltás/sorváltás/szóátadás-átvétel (turn-taking) a beszélők váltakozása meghatározott szabályok szerint – lehetséges váltási ponton (átmeneti relevanciahelyen).

A beszélőváltás módja

Az átadásra/váltásra alkalmas helyet jelzi a beszélő: szemantikai-pragmatikai, szintaktikai, prozódiai és más nonverbális jelzésekkel. Itt történhet:

- a) **kiválasztás** (az aktuális beszélő kijelöli a következő beszélőt);
- b) **önkiválasztás** (az a következő beszélő, aki elsőként szólal meg).
- c) Ha egyik sem következik be, akkor az eredeti beszélő **folytatja** az egységét.

Egy társalgás vizsgálata

Adatközlők: 21 éves egyetemi hallgatók

Anyag: 4 résztvevős társalgás – 1 óra 54 perc
– stúdiófelvétel
(kontroll: narratívák 4'39"–8'07")

Módszer:

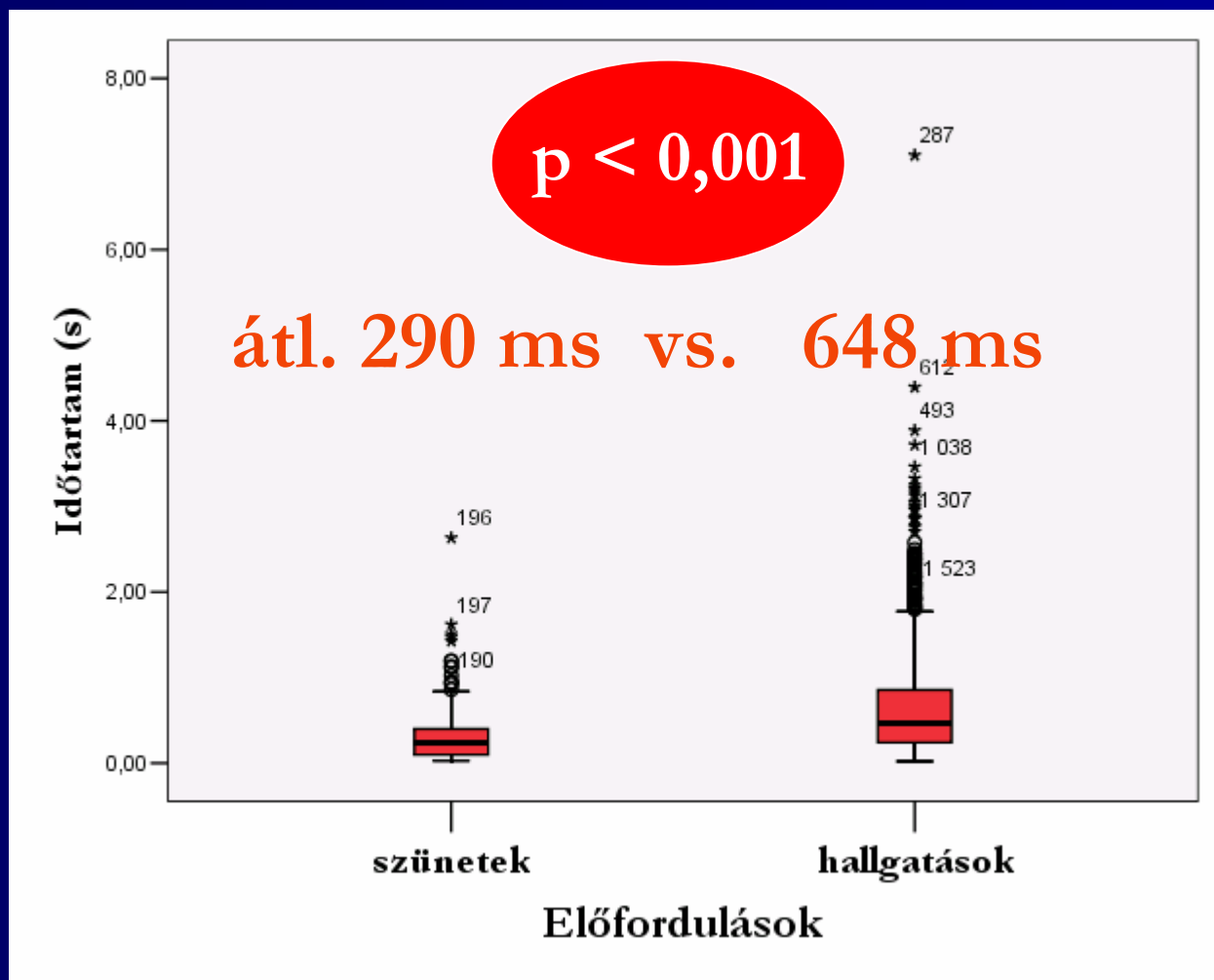
címkézés, lejegyzés, mérések és adatolás
(Praat 4.2–4.4);

statisztikai számítások (SPSS 11.0–13.0);

elsősorban fonetikai szempontok.

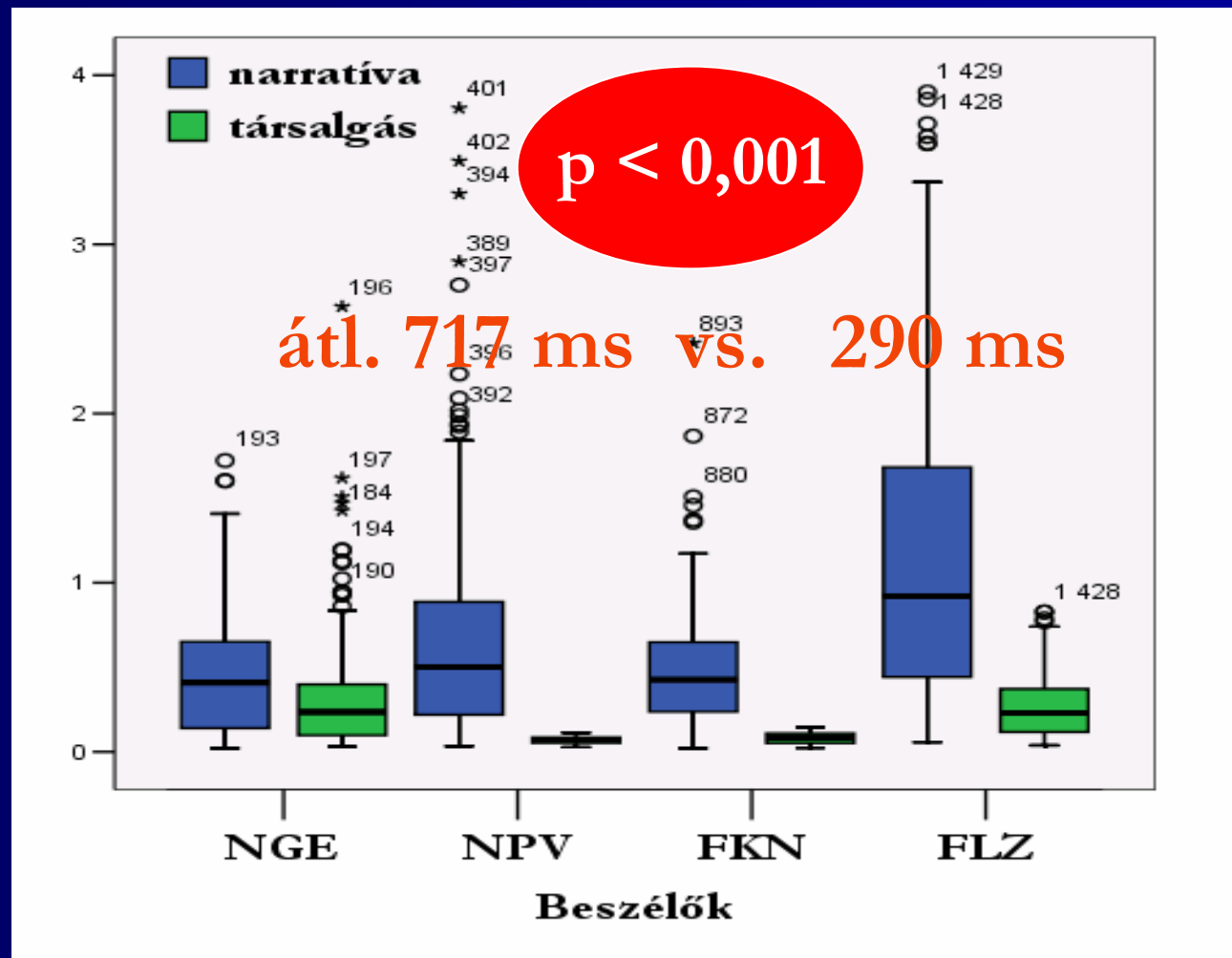
Eredmények: szünetek és hallgatások

Társalgási egységen belüli
beszédjel-kimaradás

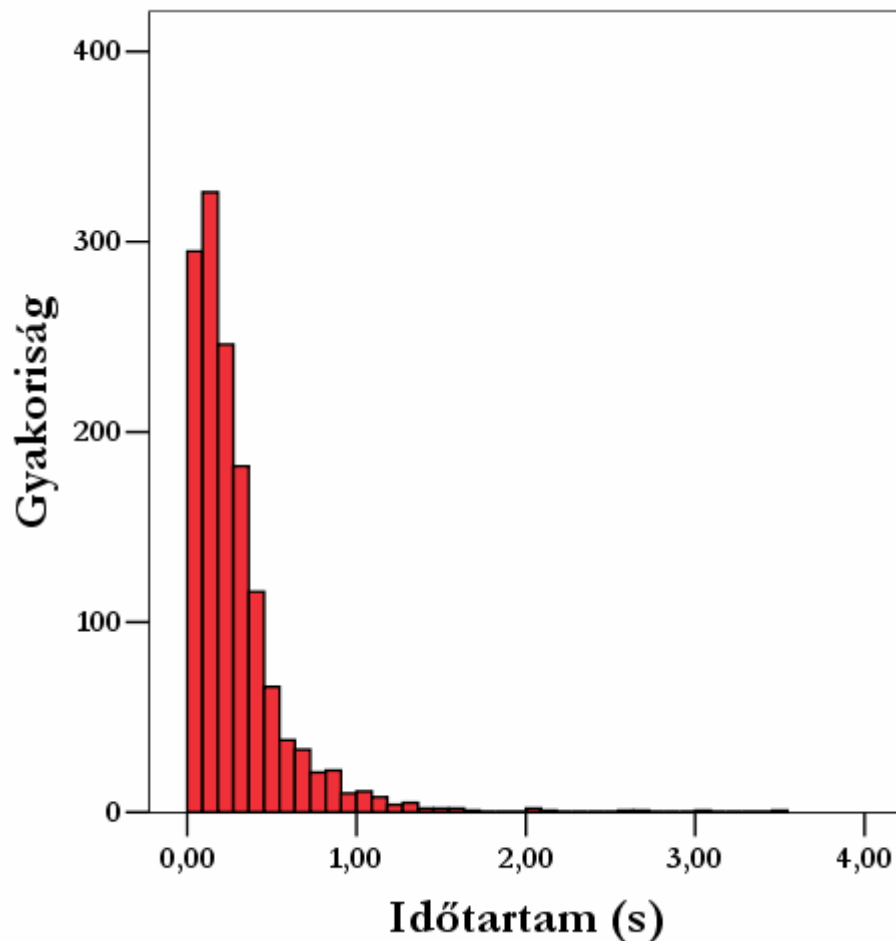

Társalgási egységek határán lévő
beszédjel-kimaradás

Eredmények: szünetek a narratívában és a társalgásban

Eredmények: hosszú szünetek a társalgási egységeken belül 1.

Hogyan történik az 500 ms-nál hosszabb szünetek egyértelműsítése?

Eredmények: hosszú szünetek a társalgási egységeken belül 2.

183 hosszú szünet:

- **78,1% szintaktikai** kapcsolat: 43,4%-a kötőszót, 5,6%-a névelőt követ, a többi esetben szintagmán belül (pl. jelző és jelzett szó, ige és vonzat között) jelenik meg;
- **15,3%** részben vagy egészben **kitöltött**;
- **11,5% emelkedő dallammenet**;
- **9,3% szemantikai-pragmatikai** jegy: a mondanivaló tartalmilag nem teljes, a beszélő nem ért a történet végére stb.

Eredmények: ha nem történik meg a szóátvétel 1.

Mintegy 230-szor
(a váltási pontok kb. 10%-a)
a korábbi beszélő folytatja a társalgási
egységet.

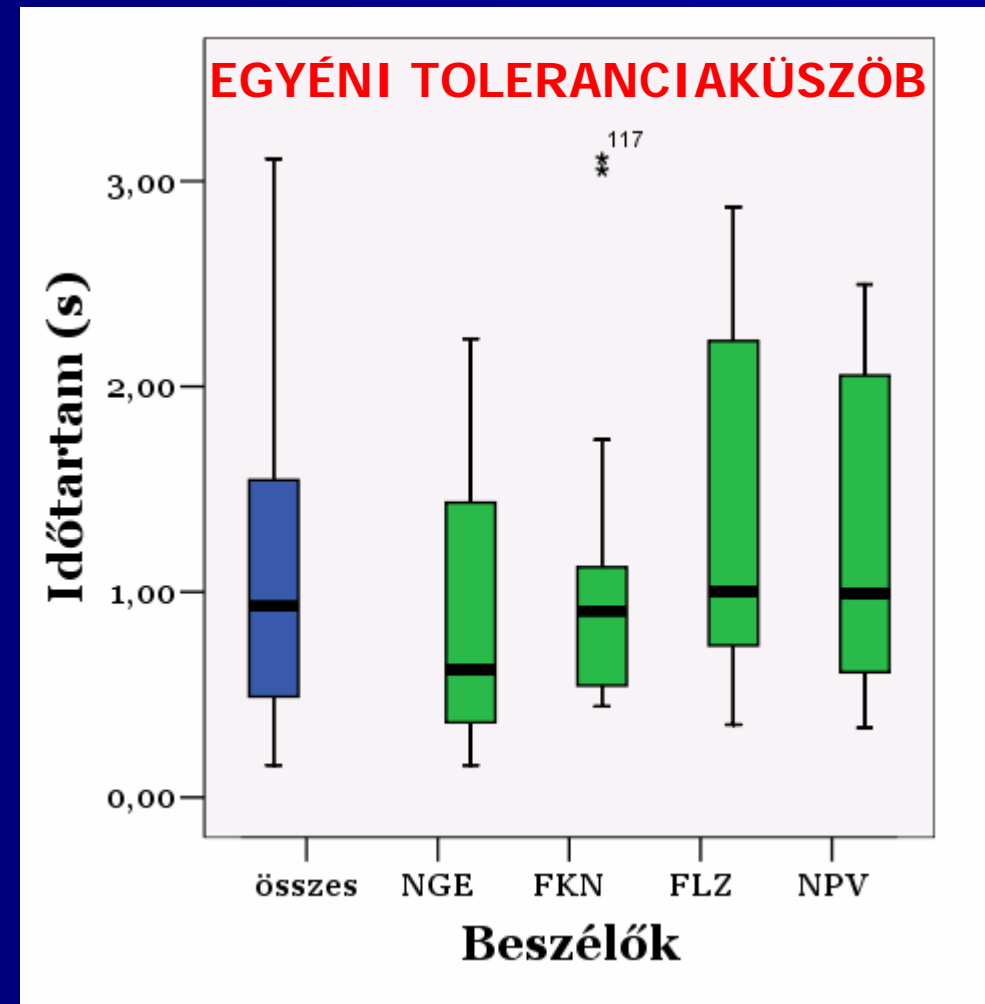
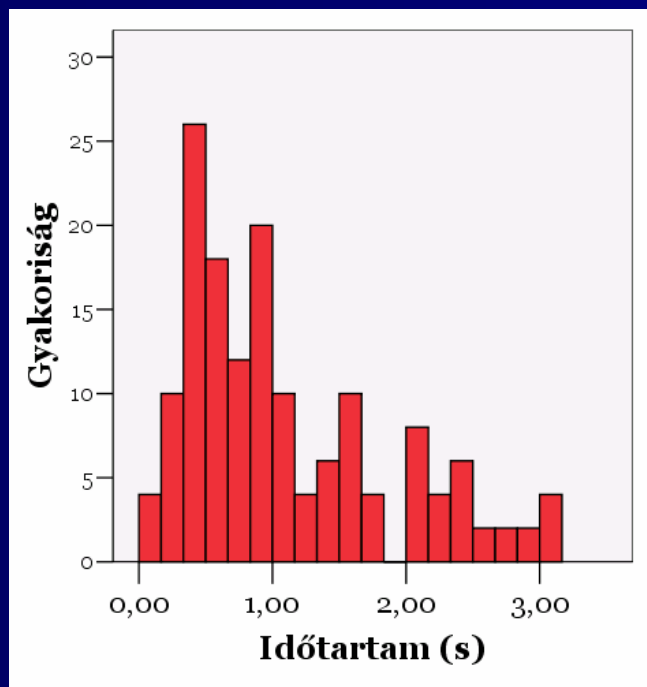
Mennyi idő elteltével szólal meg újra a beszélő, ha a partnerek nem veszik át a szót?

Eredmények: ha nem történik meg a szóátvétel 2.

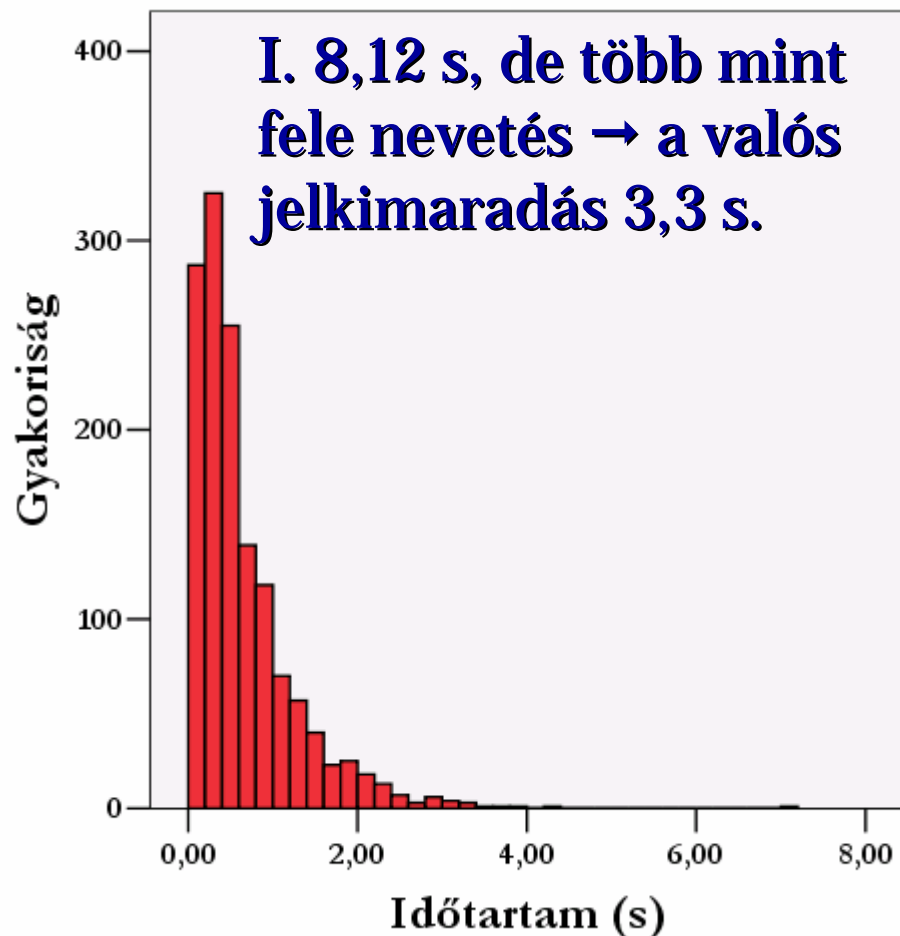
Időtartam:

157–3109 ms;

leggyakrabban:

Eredmények: mikor válik kellemetlenné a hallgatás?

I. A leghosszabb néma hallgatás 7,10 s („na most itt egy ilyen vágás”).

II. A hallgatás 7,90 s, a néma szakasz 5,04 s („na, valaki mondjon valamit, mert szerintem csalódni fognak” – „ketyeg az óra”).

III. 5,87 s néma hallgatás (nagy közös nevetés követi).

Eredmények: az egyszerre beszélések jellegzetességei 1.

Az egyszerre beszélés aránya **6,87%**.

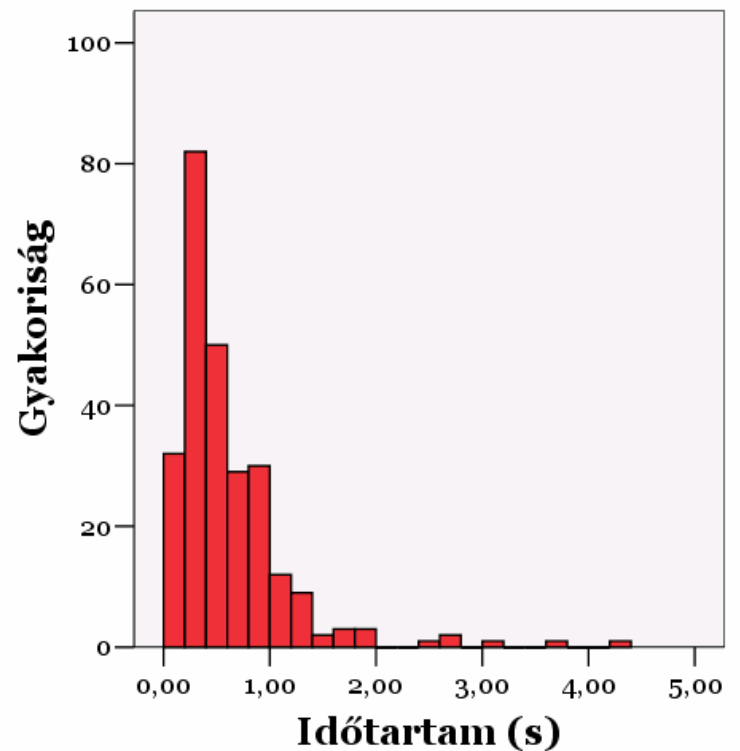
Az előfordulások száma **758** (átl. 9 s-onként).

Időtartam:

29–4297 ms; 📢

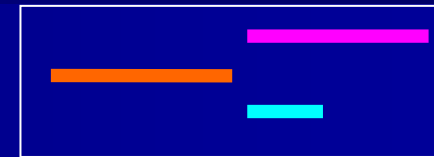
leggyakrabban:

200–400 ms.

Eredmények: az egyszerre beszélések jellegzetességei 2.

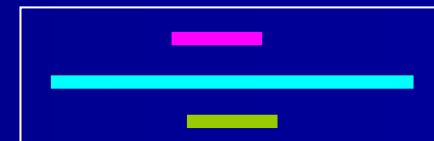
Egyszerre megszólalás: egy időben két önkiválasztás (46%).

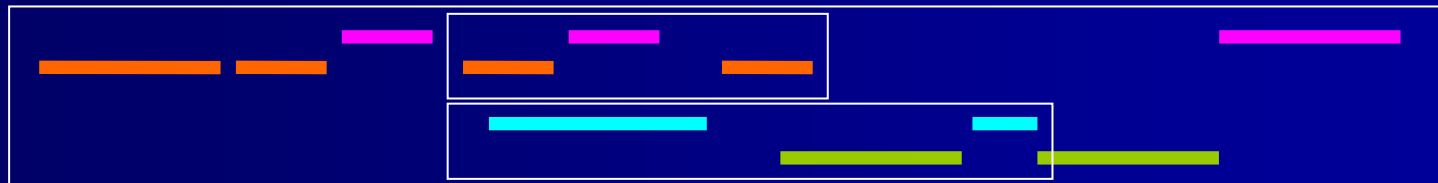
A vége előtt megszólalás: a következő beszélő már elegendő információ birtokában van a megszólaláshoz (40%).

Pillanatnyi szándék: hirtelen, erős beszédmotiváció, reagálási kényszer (12%).

Párhuzamos társalgások: 2-2 résztvevő külön-külön beszélget (2%).

Eredmények: a váltási pontok szintaktikai jellegzetességei

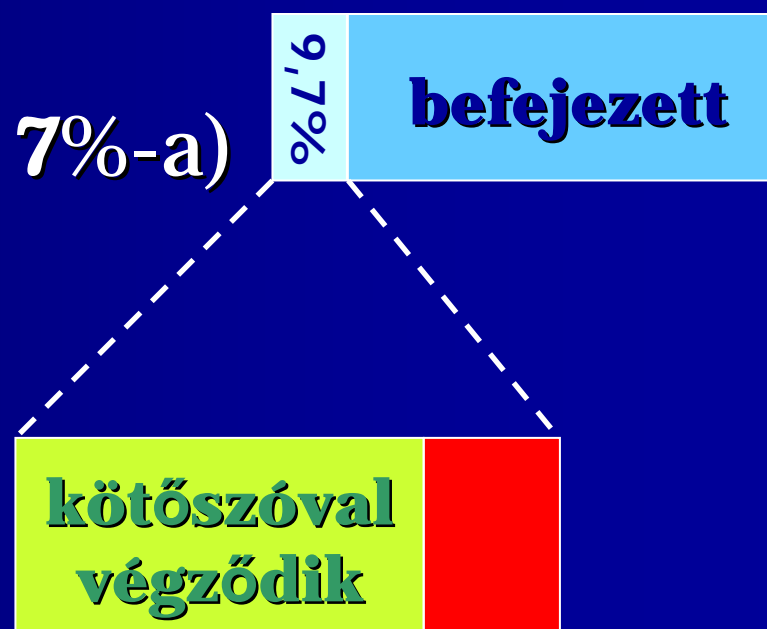
A társalgási egységek száma kb. **2400**.

Mintegy **9,7%**-uk szintaktikai értelemben befejezetlen (nem megszakított!!!).

Ezeknek kb. **72,5%**-a (az összes forduló kb. **7%**-a)

kötőszóval végződik:

 úgyhogy (62,1%), hogy, vagy, akkor, de, mert, és, tehát, meg.

Következtetések: szünetek

A társalgás szünetei rövidek és a szünet-arányok szinte egybeesnek a beszélőknél

- ← a beszélők közötti szabályrendszer,
- ← több idő a tervezésre,
- ← alkalmazkodás a többiekhez.

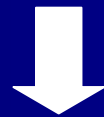
a szünetidőtartamot befolyásolja a
szituáció

(vsz. leginkább az aktív beszédpartnerek
száma és beszédmotiváltsága)

Következtetések: hallgatások

A társalgásban résztvevők számára a néma hallgatás max. elfogadható időtartama kb. **5 s.**

Függ a szituációtól; a nyelvtől/ kultúrától; a résztvevők számától, szociológiai státusától, temperamentumától, aktuális pszichés állapotától stb.

A társalgásban való részvétel szabályai:
a grice-i négy maxima mellett egy **ötödik**,
„időzítési” maxima:

**„Ne hagyd,
hogy túl hosszúra nyúljon a hallgatás!”**

Következtetések: társalgási egységek és egyszerre beszélés

Az egyszerre beszélés általában a beszélőváltási szabályok alkalmazásának szándékából adódik elő → nem udvariatlanság az oka (vö. a jellemző időtartamértékekkel).

A kötőszók multifunkcionalitása:
a befejezetlen mondat nem tervezési anomália, hanem egy stratégia része?

Összegzés: a társalgás

együtműködés és versengés egyszerre:
sokszor, ami versengésnek tűnik, az is az
együtműködés szándékából fakad (lásd
egyszerre beszélés);

maximális alkalmazkodást kíván meg (lásd
szünetek, hallgatások).

nem írható le az írott nyelv törvényeivel (lásd
pl. a kötőszók használata)

→ **„syntax-for-conversation”**

(Schegloff 1979)

markoxa@ludens.elte.hu